

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЛЮ ЯНЬ

УДК: 159.928-053.066(043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ В РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор
Массанов Анатолій Вікторович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
професор кафедри теорії та методики практичної психології

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Шевченко Наталія Федорівна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Левус Надія Ігорівна,
Львівській національний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри психології.

Захист дисертації відбудеться «21» жовтня 2023 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, актовa зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «19» вересня 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей особистості є однією з найбільш актуальних у сучасній психології. Особливо це стосується дітей молодшого підліткового віку, оскільки саме цей віковий період відрізняється високою сенситивністю як до розвитку творчих здібностей, так і до виникнення психологічних бар'єрів. Соціальна ситуація розвитку в цей період багато в чому стає стресовою, що тягне за собою появу психологічних бар'єрів, які, в свою чергу, ускладнюють формування особистості молодшого підлітка і, зокрема, його творчих здібностей.

Психологічні бар'єри мають як негативний, так і позитивний вплив на розвиток особистості і її творчі здібності (Г. О. Балл, А. В. Массанов та ін.). Проте саме проблема профілактики виникнення і подолання небажаних психологічних бар'єрів є актуальною на сьогодні (Т. Дембо, К. Левін, С. Д. Максименко, А. В. Массанов, Н. В. Підбуцька, Н. І. Пов'якель, А. О. Саннікова, О. Я. Чебикін та ін.). Розвитком творчих здібностей особистості у психологічній науці займалися В. В. Клименко, А. Б. Коваленко, Н. І. Левус, В. О. Моляко, А. Олах, С. М. Симоненко, Н. Ф. Шевченко та ін. Питання психології молодших підлітків розглядаються в дослідженнях І. Д. Бега, О. І. Власової, Е. Л. Носенко, М. В. Савчина, О. В. Скрипченко та ін. Незважаючи на багаточисельність досліджень з вікової психології, психології творчості та психологічних бар'єрів, залишається потреба в подальшому вивченні психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження обрана відповідно до наукової програми кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій «Рекреаційна психологія дитинства», що входить до тематичного плану ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (номер державної реєстрації 0117U000111). Тема дисертації затверджена вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 3 від 23.10.2015 року).

Метою дослідження є вивчення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків; розробка психолого-корекційних засобів розвитку цих здібностей та усунення небажаних їх проявів у цьому процесі.

Відповідно до поставленої мети сформульовано наступні **завдання дослідження**:

1. Розкрити природу психологічних бар'єрів у контексті розвитку творчих здібностей у молодших підлітків.
2. Визначити рівень прояву психологічних бар'єрів та індивідуально-особистісних особливостей досліджуваних.
3. З'ясувати взаємозв'язки між рівнями психологічних бар'єрів, творчих здібностей, індивідуально-особистісних особливостей молодших підлітків.

4. Розкрити психологічні умови подолання психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей молодших підлітків.

5. Розробити систему психологічного сприяння подолання психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у досліджуваних.

Об'єкт дослідження – творчі здібності молодших підлітків.

Предмет дослідження – психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей молодших підлітків.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: положення про єдність психіки і діяльності (Г. С. Костюк, В. А. Роменець та ін.); принцип детермінації та суб'єктивної активності в їхньому взаємозв'язку (Г. О. Балл, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. А. Роменець та ін.); принцип системного підходу в психології (І. Д. Бех, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, В. А. Семиченко, О. В. Скрипченко та ін.); системно-структурний підхід до вивчення здібностей (Г. С. Костюк та ін.); принцип психолого-педагогічного сприяння становленню і розвитку особистості (М. Й. Боришевський, Г. С. Костюк, Н. Ю. Максимова, М. С. Неймарк, Т. М. Титаренко, П. Р. Чамата, Н. В. Чепелева, О. Я. Чебикін та ін.); принцип єдності теорії та практики психолого-педагогічного дослідження (О. В. Запорожець, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко та ін.).

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань використовувався комплекс методів: теоретичні – аналіз, узагальнення і систематизація підходів та емпіричних результатів, що містяться у наукових літературних джерелах; емпіричні – спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності; психодіагностичне тестування, в ході якого було використано наступні методики: 1) методики, що спрямовані на діагностику структурних компонентів креативності – тест креативності П. Торренса, тест вербальної креативності С. Медника, опитувальник креативності особистості Г. Девіса, самооцінка творчих здібностей О. Туник; 2) методики, що діагностують особистісні особливості – 16PF тест Р. Кеттелла (дитячий варіант), шкала особистісної тривожності Г. М. Прихожан, самооцінка впевненості у собі, авторський опитувальник діагностики психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків (А. В. Массанов, Лю Янь); розвивальні тренінгові завдання для попередження виникнення та подолання психологічних бар'єрів і розвитку творчих здібностей молодших підлітків.

Для обробки первинних даних ми використовували *методи математичної статистики*: визначення середнього арифметичного, кореляційний аналіз (за критерієм Спірмена). Для перевірки вірогідності різниці середніх значень за вибірками ми застосовували t-критерій Ст'юдента, U- критерій Манна-Уїтні. Процедура обробки даних проводилась за допомогою пакету програмного забезпечення SPSS v 13.0 for Windows.

Емпірична база дослідження. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, Український дитячий центр «Молода гвардія» (м. Одеса), початкова і неповна середня школи Китайської народної республіки. У проведенні дослідження брало участь 300 молодших

підлітків 10-12 років, які складали дві групи: 150 досліджуваних української вибірки та 150 досліджуваних китайської вибірки.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

- *вперше*: показано, що психологічний бар'єр у розвитку творчих здібностей молодших підлітків є складним психічним станом особистості, що базується на динамічному поєднанні мотиваційних, емоційних, когнітивних та вольових станів. Прикладами таких станів, відповідно, можуть бути: недостатня зацікавленість; страх; сумніви; нерішучість та інші. Даний складний психічний стан спостерігається у молодших підлітків, які мають психологічний бар'єр перед можливістю залучитися до творчої діяльності; *з'ясовано*, що у молодших підлітків зустрічаються психологічні бар'єри, що можуть впливати на розвиток творчих здібностей; *встановлено* статистично достовірні відмінності у прояві психологічних бар'єрів у творчій діяльності між молодшими підлітками різного віку; *показано*, що найбільше характеризують прояв психологічних бар'єрів такі властивості особистості як тривожність, невпевненість у собі, відповідальність, мрійливість, емоційна нестійкість. Протидіють виникненню психологічних бар'єрів самовладання, самостійність, надійність, упевненість у власних силах та інші; *запропоновано* систему профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів у процесі розвитку творчих здібностей у молодших підлітків. Ключовим компонентом в її змісті виступили спрямованість на підвищення мотивації, адекватності емоційного і раціонального оцінювання ситуації, рівня вольової саморегуляції в процесі розвитку їх творчих здібностей;

- *поглиблено та розширено* розуміння про психологічні умови прояву психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших підлітків до яких відносяться: переконання, низька самооцінка, страхи, негативний досвід, соціальні стереотипи та очікування;

- *отримали подальший розвиток* методи дослідження психологічних бар'єрів з урахуванням специфіки розвитку творчих здібностей у молодшому підлітковому віці.

Практична значущість одержаних результатів полягає в розробці методів діагностики психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків, а також в побудованій та апробованій системі для профілактики виникнення і усунення небажаних психологічних бар'єрів під час розвитку творчих здібностей у підлітків. Одержані в дослідженні результати можуть бути включені до навчальних курсів з вікової та педагогічної психології, психодіагностики та психокорекції, а також використані у процесі підготовки практичних психологів у ВНЗ.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес соціально-гуманітарного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (довідка від 28.12.2019 № 3457/27.1); Одеського національного політехнічного університету (довідка від 03.02.2020 № 249112-07); Чорноморського національного університету імені Петра Могили (довідка від 30.01.2020 № 261/Е); гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету (довідка від 20.01.2020 №

2); Державного підприємства «Український дитячий центр «Молода гвардія» (довідка від 19.12.2019 № 02/01/-16/564-1а).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми рекреаційної психології дитинства» (Одеса, 2016); науково-практичній конференції «Правові, психологічні та педагогічні проблеми профілактики правопорушень» (Одеса, 2016); V Міжнародних науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки дитинства» (Одеса, 2018); II Міжнародній науково-практичній конференції «Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості» (Херсон, 2019); XVI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні проблеми сприймання» (Київ, 2016); I Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Інноваційні арт-терапевтичні технології – 2019» (Переяслав-Хмельницький, 2019); Науково-практичній конференції «Правові, психологічні та педагогічні проблеми профілактики правопорушень» (Одеса, 2016).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 8 наукових працях, у тому числі 3 статті в наукових збірниках, які включено до переліку наукових фахових видань України, 2 статті у зарубіжних наукових виданнях, 3 статті у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 240 найменувань (з них 58 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 233 сторінки, основний зміст викладено на 157 сторінках. Робота містить 35 таблиць та 14 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; висвітлено наукову новизну роботи, її теоретичну та практичну значущість; наведено дані апробації результатів дослідження; публікації за темою дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні підходи до вивчення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків» здійснено теоретико-методологічний аналіз досліджень проблеми, зокрема, психологічних бар'єрів, творчих здібностей молодших підлітків у психологічній науці.

Природа психологічного бар'єру трактується психологами (А. В. Массанов, З. А. Ноліу, Л. Фестингер, А. Холл та ін.) неоднозначно, а в деяких випадках суперечливо. В узагальненому вигляді, під психологічним бар'єром дослідники (Т. Дембо, К. Левін, Дж. Нюттен та ін.) переважно розуміють внутрішню перешкоду, що заважає особистості виконувати ту чи іншу дію. При цьому така перешкода, на їх думку, може бути психічним процесом, станом, або властивістю особистості.

У нашому дослідженні при визначенні природи психологічного бар'єру в розвитку творчих здібностей молодших підлітків ми спиралися на позицію А. В. Массанова про те, що психологічний бар'єр - це психічний стан особистості, який блокує здійснення бажаної діяльності. Безпосередньою причиною виникнення психологічного бар'єру є несприятливе передбачення особистості щодо процесу або результату виконання відповідної діяльності. Вважаємо, що психологічний бар'єр у розвитку творчих здібностей молодших підлітків – це складний психічний стан особистості, який базується на динамічному поєднанні його структурних складових. Останні є певною сукупністю психічних станів, несприятливих для розвитку творчих здібностей, а саме, недостатня зацікавленість, несприятливий емоційний стан, розгубленість, слабкість вольової саморегуляції та ін. Профілактика виникнення небажаних психологічних бар'єрів або їх усунення здійснюється завдяки формуванню в особистості психологічної готовності до певних дій. Це може бути досягнуто в процесі спеціальної психологічної підготовки, спрямованої на розвиток індивідуально-психологічних властивостей особистості.

Важливою умовою формування особистості в молодшому підлітковому віці є розвиток його творчих здібностей. Ці здібності пов'язані з дивергентним мисленням, відбивають мотиваційні особливості особистості і є однією з умов її самореалізації.

Узагальнюючи різні точки зору щодо проблеми розвитку творчих здібностей, виділимо кілька теоретичних позицій стосовно цього.

Перша позиція вказує на те, що визначальну роль у прояві творчих здібностей мають мотивація, ціннісні орієнтації, властивості особистості. До цих особистісних властивостей відносяться розумова обдарованість, сприйнятливість до проблем, самостійність в неоднозначних випадках. При цьому, розумові здібності є одними з важливих умов творчої активності особистості (А. Маслоу, А. Олах та ін.). У рамках другої позиції креативність або творча здатність є фактором, що не залежить від інтелекту. Тобто, кореляція, що існує між рівнем креативності та інтелектом, не є суттєвою (Д. Гілфорд, С. Тейлор, Е. Торенс та ін.). Представники третьої позиції (Г. Айзенк, Л. Термен, Р. Стернберг та ін.) стверджують, що є прямий зв'язок рівня інтелекту з творчими здібностями.

Таким чином, питання про природу творчих здібностей дотепер є достатньо актуальним та дискусійним. У нашому дослідженні ми дотримувалися першої позиції, яка визначає провідну роль особистісного фактору в прояві творчих здібностей. Відомо, що розвиток творчих здібностей, природа їх прояву базується на поєднанні інтелектуальних та характерологічних особливостей особистості, які забезпечують досягнення успіху у вигляді принципово нового продукту.

В якості особливостей розвитку творчих здібностей виступає залучення особистості до відповідної діяльності, в умовах якої розвиваються необхідні особистісні та інтелектуальні властивості.

Залучення до творчої діяльності дітей, як свідчать наші та інші дослідження (Г. О. Балл, А. В. Массанов, Л. Фестингер та ін.), може бути проблематичним, зокрема, через психологічні бар'єри. Водночас у певних умовах ці бар'єри можуть активізувати творчу діяльність особистості.

Розвиток творчих здібностей суттєво впливає на становлення особистості, зокрема на підвищення її можливості до самоактуалізації (В. В. Клименко, В. О. Моляко, А. Олах, С. М. Симоненко та ін.). Особливо важливо розвивати творчі здібності підлітків, які активно формуються як особистості (Н. І. Левус, Н. Ф. Шевченко та ін.).

Однією з важливих вікових особливостей молодших підлітків є прояв самостійності, ініціативи і наполегливості, що можуть надати активний вплив на розвиток творчих здібностей. Відомо, що для молодших підлітків особливо цікаві такі види і форми діяльності, в яких необхідно проявляти завзятість, самостійність та активність. У цьому віці діти вже можуть бути ініціативними в тих видах занять, у яких колись лише підпорядковувалися вимогам старших. У підлітків спостерігається прагнення до самостійності у висловлюваннях (О. В. Скрипченко, М. В. Савчин, В. Ф. Моргун та ін.). Часто таке бажання призводить до того, що «учні вже не хочуть отримувати знання в готовому вигляді». Подібне прагнення сприятливе для формування творчих здібностей дітей. Слід зазначити, по потреба в творчості може проявлятися у молодших підлітків у процесі навчальної діяльності.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших підлітків» було розроблено програму емпіричного дослідження та визначено вибірку для обстеження. Також було обґрунтовано комплекс методів для пізнання психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків. Представлені результати дослідження психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків, рівня розвитку їх творчих здібностей, а також емоційних особистісних особливостей, що можуть впливати на психологічні бар'єри. Проведено порівняльний аналіз отриманих даних, враховуючи прояв психологічних бар'єрів та вікові особливості. Було розкрито специфіку прояву психологічних бар'єрів у творчій діяльності молодших підлітків в Україні та Китаї.

На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків була розроблена програма емпіричного дослідження, яка включає такі етапи: підготовчий, психодіагностичний та розвивальний. На першому, підготовчому етапі, була розроблена програма та процедура дослідження; сформована вибірка обстежуваних осіб; вибрані бази для проведення дослідження; підібраний психодіагностичний інструментарій. З метою уточнення вибірки та процедури експерименту було здійснено пілотажне дослідження. На другому, психодіагностичному етапі, було проведено емпіричне дослідження особливостей прояву психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей, рівня розвитку творчих здібностей та особистісних характеристик молодших підлітків. Був здійснений математико-статистичний та якісний аналіз отриманих

результатів з метою визначення рівня прояву психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших підлітків. Також був проведений порівняльний аналіз їх вираженості на індивідуальному та груповому рівнях. Третій, розвивальний етап, спрямований на розробку та апробацію системи психологічного тренінгу з профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації.

Досліджувані, серед яких було 150 представників української вибірки та 150 представників китайської вибірки, були розподілені на групи в залежності від віку (10, 11, 12 років). Підлітки, перебуваючи у рекреаційному закладі, залучалися до різних творчих гуртків: стилістика, «країна бісеру», «творчі долоньки» (фотоаматори), театральна студія, геокешинг, журналістика та інші.

Вивчення особливостей розвитку структурних компонентів креативності, як творчої здатності, у молодших підлітків засвідчило, що найбільше серед них є продуктивність висунення візуальних гіпотез (10 років $X_{\text{ср}}=0,57$, 11 років $X_{\text{ср}}=0,65$, 12 років $X_{\text{ср}}=0,81$), другим за результатами компонентом креативності є конструктивна активність (10 років $X_{\text{ср}}=1,65$, 11 років $X_{\text{ср}}=1,98$, 12 років $X_{\text{ср}}=2,0$), середні та нижче середнього результати виявлені за компонентами вербальна оригінальність (10 років $X_{\text{ср}}=1,02$, 11 років $X_{\text{ср}}=1,47$, 12 років $X_{\text{ср}}=1,48$) та візуальна оригінальність (10 років $X_{\text{ср}}=0,73$, 11 років $X_{\text{ср}}=0,76$, 12 років $X_{\text{ср}}=0,86$), найнижчі оцінки виявлені за компонентом категоріальна гнучкість (10 років $X_{\text{ср}}=0,40$, 11 років $X_{\text{ср}}=0,35$, 12 років $X_{\text{ср}}=0,35$) (див. рис.1).

Встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років високий рівень розвитку за показником вербальної продуктивності (10 років $X_{\text{ср}}=0,70$, 11 років $X_{\text{ср}}=0,87$, 12 років $X_{\text{ср}}=0,81$), середній рівень розвитку за показником вербальної оригінальності (10 років $X_{\text{ср}}=0,42$, 11 років $X_{\text{ср}}=0,49$, 12 років $X_{\text{ср}}=0,38$) та нижче середнього результати за показником унікальності (10 років $X_{\text{ср}}=0,35$, 11 років $X_{\text{ср}}=0,37$, 12 років $X_{\text{ср}}=0,28$). Визначено, що рівень розвитку креативності як якості особистості у молодших підлітків є нижче середнього (10 років $X_{\text{ср}}=10,52$, 11 років $X_{\text{ср}}=10,6$, 12 років $X_{\text{ср}}=11,2$), а розвиток творчих здібностей знаходиться на середньому рівні (10 років – 58%, 11 років – 68%, 12 років – 82%).

Розподіл показників творчих здібностей у молодших підлітків наступний – найбільш виражений показник допитливості (10 років $X_{\text{ср}}=12,96$, 11 років $X_{\text{ср}}=15,4$, 12 років $X_{\text{ср}}=14,56$). Але у підлітків 10 років на другому місці за результатами є показник складності ($X_{\text{ср}}=11,04$), третім є показник ризику ($X_{\text{ср}}=11,04$), останнім є показник уяви ($X_{\text{ср}}=10,64$), У досліджуваних 11 років другим за результатами виступає показник уяви ($X_{\text{ср}}=10,96$), та майже однакові результати за показниками ризику ($X_{\text{ср}}=10,56$) та складності ($X_{\text{ср}}=10,48$). У підлітків 12 років: другим за результатами є показник ризику ($X_{\text{ср}}=13,6$), третім виступає показник складності ($X_{\text{ср}}=12,16$), найнижчі результати за показником уяви ($X_{\text{ср}}=10,88$). Отже, ми можемо стверджувати про зростання рівня розвитку показників творчих здібностей у молодших підлітків.

Подальший аналіз засвідчив, що такі особливості як продуктивність, конструктивна активність, візуальна оригінальність, креативність як якість особистості, допитливість, здатність до ризику мають відмінності в рівнях розвитку у підлітків протягом досліджуваного віку. Зокрема, встановлено відмінності значень показників продуктивності, конструктивної активності, візуальної оригінальності ($U=817$, $U=901$, $U=892$ при $p \leq 0,01$), креативності як якості особистості ($U=1005$ при $p \leq 0,05$), допитливості ($U=974$ при $p \leq 0,01$), здатності до ризику ($U=810$ при $p \leq 0,01$). Це вказує на те, що саме протягом досліджуваного віку відбувається розвиток творчих здібностей.

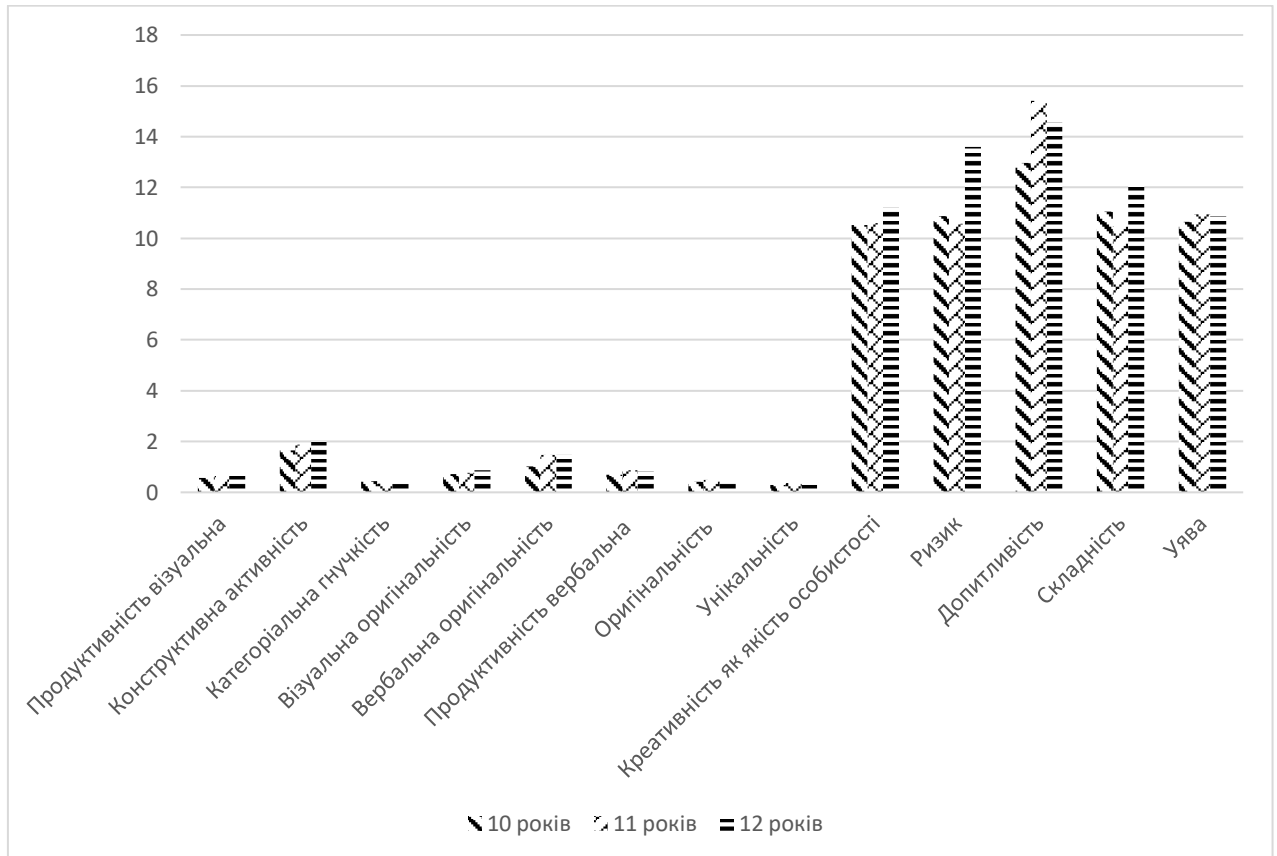

Рис. 1. Середні дані, що характеризують рівні розвитку структурних компонентів та показників творчих здібностей у молодших підлітків.

За даними тесту Р. Кеттелла встановлено, що у молодших підлітків 10 років найбільш вираженими виявились сміливість, практичність, оптимізм, а найменш вираженими є показники впевненості у собі, емоційна стійкість, незалежність, сумлінність, самоконтроль. Для підлітків 11 років характерні наступні особливості: сумлінність, практичність, оптимізм, невпевненість у собі, залежність. У 12-річних досліджуваних виявлені високі значення за показниками сміливості та практичності, достатньо низькі значення за показниками емоційної стійкості, незалежності та самоконтролю.

Виходячи з отриманих результатів за методикою особистісної тривожності Г. М. Прихожан показано, що у молодших підлітків переважає нормальний рівень тривожності, але детальний аналіз одержаних результатів дозволив

виявити, що найбільш вираженим є показник самооціночної тривожності (10 років $X_{\text{ср}}=5,04$, 11 років $X_{\text{ср}}=5,52$, 12 років $X_{\text{ср}}=4,56$). Подальший аналіз засвідчив, що у дітей 10-11 років відмічається середній рівень міжособистісної тривожності, ($X_{\text{ср}}=4,84$, $X_{\text{ср}}=5,51$), а низькі оцінки виявлені за шкалою шкільної тривожності ($X_{\text{ср}}=4,12$, $X_{\text{ср}}=4,84$); у 12-річних підлітків середній рівень шкільної тривожності ($X_{\text{ср}}=4,56$), а міжособистісна тривожність ($X_{\text{ср}}=3,6$). Розглядаючи відмінності вищенаведених показників тривожності встановили, що між підлітками 11-12 років за показником міжособистісної тривожності та загальної тривожності є статистично достовірні відмінності ($p \leq 0,05$). Подібні відмінності виявлені між підлітками 10-12 років за вказаними показниками. Такі результати, в певній мірі, дають змогу стверджувати, що зі зростанням віку тривожність за наведеними показниками зменшується.

Розгляд засвідчив, що така особистісна особливість як впевненість у підлітків фіксується на середньому рівні з певною тенденцією зменшуватися з віком. Очевидно, це викликано домінуючими новоутвореннями, пов'язаними з підвищенням реактивності дітей.

Одержані результати дослідження психологічних бар'єрів у молодших підлітків дозволили встановити, що 26% від загальної кількості досліджуваних підлітків проявили високий рівень вираженості психологічних бар'єрів, 65% – середній рівень, низьким – 9% досліджуваних. Доведено, що в змісті психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших школярів суттєвими виступають невпевненість у собі, обмежені можливості, не зацікавленість, страх зробити помилку, небажання ризикувати. Також встановлено статистично значущі зворотні кореляційні зв'язки між низьким рівнем вираженості психологічних бар'єрів досліджуваних з факторами розважливості ($p < 0,01$), оптимізм ($p < 0,01$), практичність ($p < 0,05$). Значущий зв'язок виявлено між низьким рівнем психологічних бар'єрів і факторами екстраверсія ($p < 0,05$), сумлінність ($p < 0,01$) у роботах молодших підлітків. Тобто досліджувані з низьким рівнем вираженості психологічних бар'єрів характеризуються простотою, безпосередністю в поведінці, відсутністю схильності до «занурення» в себе, впевненістю, безстрашністю. Також проведений кореляційний аналіз дозволив виділити значущі взаємозв'язки між показниками творчих здібностей та індивідуально-особистісними особливостями молодших підлітків. Доведено, що у 10-річних підлітків на розвиток творчих здібностей впливає притаманна їм екстраверсія, впевненість у собі, емоційна стійкість, розсудливість, сміливість, нервова врівноваженість. У той же час перешкодами є психологічні бар'єри, які можуть спричинятися такими особистісними властивостями як сумлінність, шкільна та загальна тривожність та інші. Що стосується підлітків 11 років, то у них сприяють розвитку творчих здібностей самоконтроль, практичність, оптимізм, екстраверсія, впевненість у собі, сміливість. Прояву психологічних бар'єрів сприяють – сумлінність, невпевненість у собі, мрійливість, шкільна, самооціночна, міжособистісна та загальна тривожність. У 12-річних підлітків позитивно на розвиток творчих здібностей може впливати нервова

врівноваженість, самоконтроль, емоційна стійкість, а негативно – емоційна нестійкість, розсудливість, інтроверсія, невпевненість у собі, песимізм.

За результатами дослідження та описової статистики було виокремлено три групи молодших підлітків з низьким, середнім та високим рівнем психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей. Так, молодшим підліткам з низьким рівнем психологічних бар'єрів властиві такі риси як емоційна стійкість, впевненість, соціальна сміливість, оптимізм тощо. При цьому у підлітків з середнім рівнем психологічних бар'єрів спостерігається середній рівень емоційної стійкості, оптимізму, сумлінності тощо. А от молодші підлітки з високим рівнем психологічних бар'єрів проявляють емоційну нестійкість, песимізм, соціальну несміливість, сумлінність та інші властивості.

Проведений аналіз результатів дослідження дозволив встановити, що існують подібності та відмінності у прояві психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших підлітків української та китайської вибірок.

Виявлено, що рівень розвитку креативності як якості особистості у молодших підлітків китайської вибірки є вищим (10 років – $X_{\text{ср}}=11,72$, 11 років – $X_{\text{ср}}=11,46$, 12 років – $X_{\text{ср}}=12,12$) порівняно з молодшими підлітками української вибірки (10 років – $X_{\text{ср}}=10,52$, 11 років – $X_{\text{ср}}=10,6$, 12 років – $X_{\text{ср}}=11,2$) (див. рис. 2). Також варто зазначити, що протягом досліджуваного віку в обох вибірках відбувається зростання рівня креативності як якості особистості.

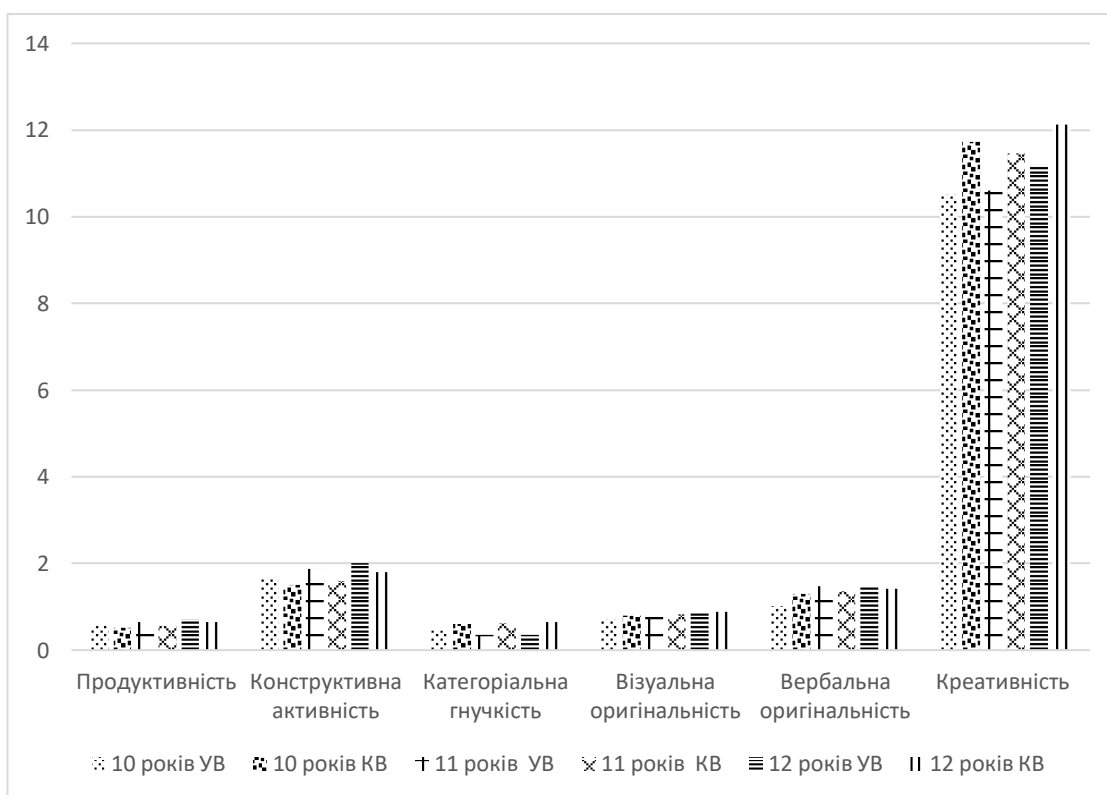

Рис. 2. Порівняльний аналіз рівнів розвитку структурних компонентів творчих здібностей у молодших підлітків української та китайської вибірок (за методиками П. Торенса, С. Медника, Г. Девіса).

Порівняльний аналіз розвитку структурних компонентів творчих здібностей у досліджуваних груп дозволив встановити, що у молодших підлітків української вибірки вище рівень розвитку таких показників як продуктивність (10 років: $X_{\text{ср}}=0,57$ та $X_{\text{ср}}=0,52$, 11 років: $X_{\text{ср}}=0,65$ та $X_{\text{ср}}=0,56$, 12 років: $X_{\text{ср}}=0,71$ та $X_{\text{ср}}=0,65$), конструктивної активності (10 років: $X_{\text{ср}}=1,65$ та $X_{\text{ср}}=1,5$, 11 років: $X_{\text{ср}}=1,87$ та $X_{\text{ср}}=1,6$, 12 років: $X_{\text{ср}}=2,0$ та $X_{\text{ср}}=1,8$), та вербальної оригінальності (10 років: $X_{\text{ср}}=1,02$ та $X_{\text{ср}}=1,30$, 11 років: $X_{\text{ср}}=1,47$ та $X_{\text{ср}}=1,36$, 12 років: $X_{\text{ср}}=1,48$ та $X_{\text{ср}}=1,42$). В той же час рівень розвитку візуальної оригінальності (10 років: $X_{\text{ср}}=0,71$ та $X_{\text{ср}}=0,79$, 11 років: $X_{\text{ср}}=0,76$ та $X_{\text{ср}}=0,82$, 12 років: $X_{\text{ср}}=0,86$ та $X_{\text{ср}}=0,89$) та категоріальної гнучкості (10 років: $X_{\text{ср}}=0,45$ та $X_{\text{ср}}=0,6$, 11 років: $X_{\text{ср}}=0,35$ та $X_{\text{ср}}=0,62$, 12 років: $X_{\text{ср}}=0,35$ та $X_{\text{ср}}=0,65$) виявився вище у досліджуваних китайської вибірки.

Вищенаведені дані були підтверджені достовірними відмінностями між підлітками 10-11-12 років китайської та української груп за показниками креативності як якості особистості ($U=997$, $U=956$, $U=923$ при $p<0,05$), продуктивності ($U=967$, при $p<0,05$), категоріальної гнучкості ($U=937$, при $p<0,05$), візуальної ($U=997$, при $p<0,05$) та вербальної оригінальності ($U=938$, при $p<0,05$).

Подальший аналіз засвідчив також певні відмінності середніх значень прояву тривожності між українськими і китайськими молодшими підлітками. У молодших підлітків української вибірки рівень шкільної тривожності нижче ніж у представників китайської вибірки (10 років $X_{\text{ср}}=4,12$ та $X_{\text{ср}}=6,1$, 11 років – $X_{\text{ср}}=4,84$ та $X_{\text{ср}}=5,5$, 12 років – $X_{\text{ср}}=4,56$ та $X_{\text{ср}}=5,4$). Також виявлено різницю в рівні прояву самооціночної та міжособистісної тривожності у представників двох вибірок, а саме рівень означених видів тривожності вище у представників китайської вибірки. Водночас, у представників української вибірки найбільш вираженою є самооціночна тривожність, а у досліджуваних китайської вибірки – міжособистісна тривожність.

Щодо прояву психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у українських та китайських досліджуваних, а також їх особистісних особливостей, то маємо наступні дані. Рівень прояву психологічних бар'єрів виявився вище у молодших підлітків української вибірки в порівнянні з молодшими підлітками китайської вибірки. Що торкається особистісних особливостей, то у досліджуваних української вибірки найбільш вираженими є невпевненість у собі, низька самооцінка, незацікавленість, страх зробити помилку, небажання ризикувати. У досліджуваних китайської вибірки – незацікавленість, страх погано навчатися у школі, небажання ризикувати, страх втратити друзів.

У третьому розділі «Система психологічного тренінгу з розвитку творчих здібностей та роботи з психологічними бар'єрами для молодших підлітків в умовах рекреації» висвітлено основні принципи та підходи до її побудови; здійснено апробацію розробленого тренінгу з профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших

підлітків в умовах рекреаційного закладу та представлено результати розвивального експерименту.

Результати теоретичного та емпіричного дослідження дозволили розробити систему психологічного тренінгу з профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації. Розробка та апробація системи відбувалась у чотири етапи: 1) підготовчий етап – вирішено організаційні питання (визначення складу групи, її чисельність, вікові обмеження, кількість занять та їх тривалість) та принципів роботи тренінгової групи; 2) діагностичний етап – визначено рівень розвитку творчих здібностей у молодших підлітків та особливості прояву психологічних бар'єрів в їх розвитку; підбрано методи та методики корекційно-розвивальної програми, які відповідають меті дослідження. Основними формами та методами роботи тренінгу є мозковий штурм; групова дискусія; ігрова діяльність; тренінгові вправи; окремі вправи з методів арт-терапії і казкотерапії, спільна творча діяльність. Тренінгові заняття розроблені з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших підлітків; 3) корекційно-розвивальний етап – проведено розроблений тренінг з молодшими підлітками, які мають психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей, метою якого є підвищення рівня самооцінки та впевненості в собі, зниження рівня тривожності, зниження страхів, сумнівів, зняття емоційної напруги; розвиток творчих здібностей; 4) завершальний етап спрямовувався на з'ясування ефективності розробленої системи та виявлення змін у рівні розвитку творчих здібностей та зменшені прояву психологічних бар'єрів у молодших підлітків.

До апробації тренінгової системи залучалися молодші підлітки 10-12 років. Тренінг налічує шість занять, тривалість кожного заняття 90-120 хвилин. Для проведення апробації розробленого тренінгу нами були сформовані експериментальна та контрольна групи молодших підлітків окремо для 10-річних, 11-річних та 12-річних. Кожна група налічувала 12 досліджуваних. Експериментальна і контрольна групи були схожі за своїми психологічними особливостями. Вони мали низький рівень самооцінки, впевненості у собі, високий рівень самооціночної та загальної тривожності. Проявляли емоційну нестійкість, конфліктність, низький рівень розвитку творчих здібностей та високий рівень психологічних бар'єрів.

Проведено порівняльну діагностику рівнів прояву тривожності та страхів, самовпевненості у собі та самооцінки, а також особливостей розвитку структурних компонентів творчих здібностей у молодших підлітків експериментальної групи до та після проведення тренінгу і виявлено, що відбулося зменшення значень за показниками. Так, значне зниження відбулось за показниками самооціночної тривожності на 0,8 балів ($t=2,65$, при $p\leq 0,05$), міжособистісної тривожності 0,5 балів ($t=2,3$, при $p\leq 0,05$) та загальної тривожності 0,7 балів ($t=2,78$, при $p\leq 0,05$). Також у досліджуваних експериментальної групи відбулося зниження рівня страху та легкості їх виникнення, недовіри та тривоги, деяке зниження конформізму та банальності, збільшення рішучості та прояв творчого підходу до вирішення завдання після

проведення тренінгу. Виявлено зростання оцінок за показником впевненості в собі та самооцінки 1,1 бал ($t=2,9$, при $p \leq 0,01$), а також зростання рівня розвитку структурних компонентів творчих здібностей у молодших підлітків експериментальної групи після проведення тренінгу. Щодо рівня розвитку творчих здібностей, то після проведення запропонованої системи тренінгу у підлітків експериментальної групи виявлено зростання в оцінках за показниками продуктивності висунення візуальних гіпотез ($t=2,34$, $p \leq 0,05$) та конструктивної активності ($t=3,72$, $p \leq 0,01$). Водночас, суттєвих змін у контрольних групах не виявлено. Отже, одержані результати дозволяють говорити про зниження рівня тривожності та страхів, недовіри та конформізму; підвищення рівня самооцінки та впевненості й, відповідно, нівелюванню психологічних бар'єрів, рішучості та прояву творчого підходу до вирішення завдання; зростання рівня продуктивності та оригінальності у молодших підлітків та підтверджують положення про ефективність використання розробленої системи психологічного тренінгу з профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведені теоретичні узагальнення, а також емпіричне вирішення проблеми подолання психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків на рівні уточнення теоретико-методологічних підходів до пізнання предмету дослідження; порівняння українських молодших підлітків з китайськими за особливостями прояву психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей; створення та впровадження системи розвивально-тренінгових вправ для подолання психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків.

1. Встановлено, що психологічний бар'єр у розвитку творчих здібностей молодших підлітків є складним психічним станом особистості, що блокує можливість подолання певних як зовнішніх, так і внутрішніх перешкод під час пошуку та здійснення необхідних креативних дій в тій чи іншій творчій діяльності. Серед чинників, які ускладнюють цей пошук, є: недостатня зацікавленість у розвитку творчих здібностей, емоційний стан, який заважає розвитку цих здібностей, стан розгубленості, викликаний відсутністю необхідної інформації, а також стан, пов'язаний зі слабкістю волевої саморегуляції.

2. Показано, що творчі здібності можуть детермінуватися когнітивними особливостями особистості. А саме такими проявами креативності як продуктивність, конструктивність, активність, категорійна гнучкість, візуальна оригінальність та вербальна оригінальність. Крім того, творча діяльність може також залежати від особистісних даних, серед яких важливими для прояву творчих здібностей є спрямованість на творчість та емоційно-вольові особливості особистості.

3. Виявлено, що цілеспрямоване дослідження психологічних бар'єрів, які гальмують розвиток творчих здібностей у молодших підлітків, може бути розбито на три етапи: підготовчий, психодіагностичний та розвивальний. Крім

того, для отримання поглибленого розуміння творчих здібностей, психологічних бар'єрів у їх розвитку та індивідуально-особистісних особливостей молодших підлітків важливо використовувати комплекс методів.

4. Виявлено, що рівень розвитку креативності як якості особистості є вищим у молодших підлітків з китайської вибірки порівняно з молодшими підлітками з української вибірки. Серед структурних компонентів творчих здібностей вищий рівень продуктивності, конструктивної активності та вербальної оригінальності у молодших підлітків з української вибірки. Однак, у досліджуваних молодших підлітків китайської вибірки віком 10-12 років, спостерігається вищий рівень розвитку візуальної оригінальності та категоріальної гнучкості.

5. Встановлено, що 21% досліджуваних молодших підлітків з української вибірки мають психологічні бар'єри, що заважають розвитку їх творчих здібностей, які обумовлені особистісними особливостями. Водночас, у китайських досліджуваних цей показник склав 20,5%. Серед найбільш виражених в українській вибірці виступили непевненість у собі, незацікавленість, різні види страху, небажання ризикувати та інші. У китайських молодших підлітків це незацікавленість, страх невдачі у школі, небажання ризикувати та інші.

6. Встановлено взаємозв'язок між показниками творчих здібностей та індивідуально-особистісними особливостями молодших підлітків у віці 10 років, зокрема, з екстраверсією, впевненістю у собі, емоційною стійкістю, розсудливістю, сміливістю та нервовою врівноваженістю. Виявлено, що психологічні бар'єри, які часто зустрічаються у молодших підлітків у віці 10 років, можуть виникати внаслідок високої сумлінності, шкільної та загальної тривожності. У молодших підлітків у віці 11 років виявлено тісний зв'язок між показниками творчих здібностей та самоконтролем, практичністю, оптимізмом, екстраверсією, впевненістю у собі, сміливістю та креативним середовищем. Психологічні бар'єри, які перешкоджають розвитку творчих здібностей у молодших підлітків у віці 11 років, пов'язані з їх сумлінністю, непевненістю у собі, мрійливістю, шкільною, самооціночною, міжособистісною та загальною тривожністю. У підлітків у віці 12 років спостерігається зростання рівня розвитку творчих здібностей при вираженій нервовій врівноваженості, високому рівні самоконтролю та емоційній стійкості. Зазначено, що особистісні особливості, які заважають розвитку творчих здібностей у підлітків у віці 12 років, включають емоційну нестійкість, розсудливість, інтроверсію, непевненість у собі та песимізм.

7. Встановлено, що у розвитку творчих здібностей молодших підлітків існують психологічні бар'єри, що проявляються у низькій зацікавленості, негативних емоційних станах, сумнівах, недостатній вольовій саморегуляції поведінки.

8. Розроблено та апробовано систему психологічних тренінгів з метою подолання психологічних бар'єрів, що перешкоджають розвитку творчих здібностей у молодших підлітків. Апробація запропонованої системи в певній

мірі сприяла зниженню негативних проявів особистісних особливостей, що пов'язані з виникненням психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей. Крім того, вона допомогла підвищити рівень креативності досліджуваних. Ця система спрямована на підвищення мотивації розвитку, адекватного емоційного та раціонального оцінювання ситуацій, а також на поліпшення рівня вольової саморегуляції. Виявлено, що застосування визначених заходів призвело до зниження різних страхів, пов'язаних із залученням до творчої діяльності, що сприяє розвитку творчих здібностей у молодших підлітків.

Перспективною на майбутнє є розробка системи психологічного супроводу для китайських молодших підлітків, які зазнають психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей.

Основні положення дослідження відображені в таких публікаціях:

Статті у вітчизняних фахових виданнях України:

1. Лю Янь. Личностная основа общих творческих способностей. *Наука і освіта*. 2018. 1. С. 71 – 76.
2. Лю Янь. Проблема дослідження психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків в умовах рекреації. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2019. 1 (39). С. 77 – 83.
3. Лю Янь. Порівняльний аналіз розвитку творчих здібностей і вираженості психологічних бар'єрів у молодших підлітків України та Китаю. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. 12. «Психологія творчості». Вип. 26. С. 157–166.

Статті у наукових періодичних виданнях іншої держави:

4. Liu Yan. Psychological barriers in the development of creative abilities of younger teenagers. *Paradigm of Knowledge*. 2019. 1 (33). P. 63 – 72.
5. Лю Янь. Особливості прояву психологічних бар'єрів в розвитку креативності молодших підлітків. *Knowledge, Education, Law, Management* 2022. 4 (48). С. 229 – 234.

Публікації в інших наукових виданнях:

6. Лю Янь. Психологические барьеры в развитии творческих способностей младших подростков в рекреационный период. *Актуальні проблеми рекреаційної психології та педагогіки дитинства: матеріали V міжнар. наук. – практ. конференції* (м. Одеса, 14 –15 вересня 2018). Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2018. С. 65 – 68.
7. Лю Янь. До проблеми роботи з психологічними бар'єрами в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості: зб. наук. праць за матеріалами II міжн. наук. – практ. конференції* (м. Херсон, 26 – 27 вересня 2019 р.). Херсон: ФОП Вишемирський В. С. 2019. С. 180 – 184.
8. Лю Янь. Личностные предпосылки развития общих творческих способностей. *Актуальні проблеми практичної психології: Зб. наук. праць міжн. наук. – практ. Інтернет-конференції* (м. Одеса, 20 квітня 2018 р.). С. 53 – 57.

АНОТАЦІЯ

Лю Янь. Психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей молодших підлітків. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2023.

Дисертацію присвячено вивченню особливостей прояву та умов подолання психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків.

Теоретично обґрунтовано та емпірично апробовано те, що суттєвою перешкодою для розвитку творчих здібностей молодших підлітків є психологічні бар'єри, які виражаються в недостатній зацікавленості, несприятливих для розвитку творчих здібностей емоційних станах, переживаннях, пов'язаних з сумнівами, браком потрібної інформації та слабкістю вольової саморегуляції поведінки дитини.

Порівняльний аналіз психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків української та китайської вибірок виявив, що найбільш вираженими бар'єрами молодших підлітків української вибірки є непевненість у собі, незацікавленість, страх зробити помилку, небажання ризикувати; у китайських молодших підлітків – незацікавленість, страх виявитися неуспішним у шкільному навчанні, небажання ризикувати, страх втратити друзів.

У дисертації розроблено психологічний тренінг з профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків в умовах рекреаційного закладу. Зміст тренінгу спрямований на підсилення мотивації підлітків до творчої діяльності; досягнення адекватного емоційного і раціонального оцінювання ситуацій, пов'язаних з творчістю; підвищення рівня вольової саморегуляції.

Аналіз результатів діагностики після апробації психологічного тренінгу з профілактики виникнення та усунення психологічних бар'єрів у розвитку творчих здібностей молодших підлітків дозволяє говорити про зниження рівня самооціночної, міжособистісної і загальної тривожності, а також підвищення впевненості в собі і, відповідно, нівелюванні психологічних бар'єрів в експериментальній групі після проведення розробленого нами тренінгу.

Ключові слова: творчі здібності, креативність, психічні стани, бар'єри, психологічні бар'єри, розвиток, молодший підлітковий вік.

Liu Yan. Psychological barriers to developing the creative abilities of younger adolescents. – Manuscript.

The thesis for the Psychology candidate's degree, speciality 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – State Institution «South Ukrainian national pedagogical university after K. D. Ushynsky», Odesa, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the features of manifestation and conditions for overcoming psychological barriers in the development of creative abilities of younger adolescents.

It is theoretically substantiated and empirically tested that a significant obstacle to the development of creative abilities of younger adolescents are psychological barriers. These barriers are expressed in weak interest, unfavorable emotional states, experiences that are associated with doubts, lack of information and weakness of the child's volitional self-regulation.

A comparative analysis of psychological barriers in the development of creative abilities of Ukrainian and Chinese younger teenagers revealed that the most pronounced barriers of Ukrainian younger teenagers are self-doubt, low interest, fear of making mistakes, unwillingness to take risks; among Chinese younger teenagers - low interest, fear of failing in school, unwillingness to take risks, fear of losing friends.

The dissertation developed a psychological training to prevent the emergence and elimination of psychological barriers in the development of creative abilities of younger adolescents in a recreational institution. The content of the training is aimed at: strengthening the motivation of adolescents for creative activity; achievement of an adequate emotional and rational assessment of situations that are associated with creativity; increasing the level of volitional self-regulation.

Analysis of the results of diagnostics after testing psychological training to prevent the occurrence and elimination of psychological barriers in the development of creative abilities of younger adolescents indicates a decrease in the level of interpersonal and general anxiety, as well as an increase in self-confidence and, accordingly, the leveling of psychological barriers in the experimental group after the training.

Key words: creativity, creativity, mental states, barriers, psychological barriers, development, younger adolescence.